

ВУЧЕДОЛСКИ НАЛАЗИ СА ПРАИСТОРИЈСКОГ НАСЕЉА У БОЉЕВЦИМА КОД ЗЕМУНА

Дубравка НИКОЛИЋ, Филозофски факултет, Београд

У оквиру пројекта “Београдско подручје у средњем веку” истраживан је вишеслојан локалитет Село у атару села Бољеваца. Смештен је на старој обали Саве, на лесној тераси, недалеко од Земуна. У току вишегодишњих ископавања (1981-1987) истражен је простор од 300 м².¹ У вертикалној стратиграфији утврђено је постојање неколико хоризоната широког хронолошког распона, од неолита до касног средњег века.² Најстарији стамбени хоризонт представљају остаци мањег винчанског насеља, које је изгледа захватало само западни део локалитета. На осталим деловима истраживаног простора енеолитски слој је формиран на здравици, при чему дебљина енеолитског слоја знатно варира (60-1,10 м). У оквиру енеолитског слоја уочено је постојање костолачког и вучедолског хоризонта, мада они у вертикалној стратиграфији нису јасно издвојени, с обзиром на велики број средњовековних укопа којима је овај слој знатно оштећен. У хоризонталној стратиграфији они се јасно издвајају. Простор костолачког насеља је знатно мањи и ограничен је на југоисточни део, док се вучедолски материјал и архитектонски остаци јављају на целој истраживаној површини.

С обзиром да је на територији Срема познат мали број локалитета вучедолске културе, при чему велики број налаза не потиче са систематских истраживања, вучедолско насеље у Бољевцима са обиљем керамичког материјала пружа могућности знатно бољег упознавања стилских и

-
- 1 Д. Мркобрад, Село Бољевци код Земуна - средњовековно и праисторијско насеље, *АП*, 23, Београд, 1982, 28-32; исти, Нови резултати на истраживању вишеслојног насеља у Бољевцима, *Истраживања* 2, Ваљevo, 1985, 165-175; исти, Налаз словенске куће из Бољеваца, *Гласник САД* 2, Београд, 1985, 188-192; исти, Истраживања вишеслојног насеља у Бољевцима током 1985. године, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 10, Београд, 1986, 60-62; исти, Село Вољеви код Земуна - словенско насеље, *АР*, 25, Београд-Љубљана, 1986, 63-66; исти, Нови резултати на истраживању вишеслојног насеља на налазишту Село у Бољевцима, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 11, Београд, 1987, 45-47; М. Слађић, Праисторијски слој на локалитету Село у Бољевцима - археолошка истраживања у 1987, *Гласник САД* 4, Београд, 1987, 113-116.
- 2 Д. Мркобрад, Село Бољевци код Земуна - средњовековно и праисторијско насеље, *АП*, 23, Београд, 1982, 28-32.

типолошких карактеристика керамичких форми вучедолске културе на овој територији, као и њеног односа са костолачком културом.³

Архитектонски објекти вучедолског слоја су веома слабо очувани. Овом стамбеном хоризонту може се приписати неколико мањих јама кружног или овалног облика. Јаме су релативно плитке (40-60 цм), знатно оштећене средњовековним укопима. Остаци надземних објеката су представљени само већим комадима кућног лепа и мањим површинама набијене жућкасте глине, који вероватно представљају остатке кућних подова. С обзиром да све ове површине залазе у профил сонди, ни једна није истражена у целости. Само у једном случају се може претпоставити да су два огњишта, откривена 1981. године у сонди 1, у вези са остацима објекта у непосредној близини, од кога су очувани само већи комади лепа.

За разлику од скромних остатака архитектонских објеката, керамички материјал је веома богат и разноврстан. Грубој керамици припадају посуде рађене од слабије пречишћене глине, често са примесама песка. Најбројнији су лонци чији се облик не може са сигурношћу реконструисати. Реч је о облицима непрофилсаног обода, коничног или цилиндричног врата, најчешће са језичастом дршком испод обода (Т. II, 6).

Као једини орнамент на њима појављује се аплицирана пластична трака са отисцима прстију, постављена непосредно испод или на самом ободу. Језичаста дршка на оваквим лонцима је такође орнаментисана отисцима прстију.

Финој керамици припадају посуде рађене од добро пречишћене глине, тамносиве, мрке или црне боје. Готово све посуде ове групе су добро глачане, некада полиране до високог сјаја. У овој групи најзаступљеније су зделе (оне чине готово 90% керамике fine фактуре), које се јављају у неколико типова:

- биконичне зделе костолачког типа са незнатно разгнутим ободом, кратким коничним вратом и кратким раменом, са ненаглашеним прелазом у доњи конус (Т. III, 3),
- биконичне, дубље зделе ненаглашене профилације, са нешто дужим левкастим вратом (Т. I, 8, 9),

3 Н. Тасић, Баденски и вучедолски културни комплекс у Југославији, Београд, 1967; С. Димитријевић, Zur Frage der Genese und der Gliederung der Vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Sava, Vjesnik AMZ X-XI, Zagreb, 1979 (1977-78), 1-96; Д. Поповић, П. Медовић, Пећинс. Врдник - насеље енеолитског и ранобронзаног доба, АП. II, Београд, 1969, 35-36; Н. Тасић, Добановци, Земун - вишеслојно праисторијско налазиште, АП. II, Београд, 1969, 39-42; иста, Poznoeneolitski, bronzanodobni i sloj starijeg гвозденог доба на Gomolavi, РВМ 14, Нови Сад, 177-235.

- дубоке биконичне зделе ненаглашене профилације, са цилиндричним вратом и кратким раменом (Т. I, 6),
- дубоке биконичне зделе са цилиндричним вратом и оштрим прелазом у доњи конус (Т. I, 14, III, 2),
- дубоке биконичне зделе (терине) са дугачким конкавним вратом, са једном или две тунеласте дршке (Т. II, 7-11),
- дубоке коничне зделе са ободом повијеним ка унутра (Т. II, 4, 5),
- плитке коничне зделе са повијеним ободом (Т. II, 2).

Групи fine керамике припадају и амфоре са заобљеним трбухом, цилиндричним вратом и тунеластом дршком (Т. II, 1). Њихов облик се не може са сигурношћу реконструисати, јер недостају елементи за одређивање облика обода и доњег конуса.

Готово све посуде fine фактуре су орнаментисане. Као технике примењују се обично урезивање, *Furchenstich*, жигосање, и веома ретко дуборез (Т. II, 2, 5).

Насупрот неуобичајено великом броју орнаментисаних посуда, репертоар мотива који се на њима јављају је веома скроман. Мотиви су веома једноставни, као да се одређени орнаментални облици шаблонски понављају аплицирањем на одређени тип посуда. С обзиром да су биконичне плиће и дубље зделе, преузете из костолачке културе, најзаступљеније, то су и мотиви који се на њима јављају најчесталији. Кратко раме и горњи део трбуха ових здела покривају се широм или ужом траком која је мрежасто шрафирана (Т. I, 8, 9, 11, 12). Изводи се обичним урезивањем, ређе браздастим (Т. I, 3), при чему је на највећем броју примењена и бела инкрустација. Судећи по броју оваквих здела, врло је вероватно да су и остале, на којима инкрустација није очувана, а оне су малобројне, такође биле на исти начин декорисане.

На нешто мањем броју здела овог типа фриз, који такође покрива цело раме, формиран је од кратких уреза који у негативу у средини дају цик-цак траку (Т. I, 14). Урези се изводе обичним урезивањем или *Furchenstichom*, и често су испуњени белом инкрустацијом. Исти мотив цик-цак траке у негативу се јавља у варијанти са мрежастим шрафирањем површина изнад и испод ове траке (Т. I, 4). И на овим примерцима готово подједнако су заступљени обично и браздасто урезивање. Занемарљиво мали број оваквих цик-цак трака изведен је обрадом околних површина техником дубореза. Метопска организација у оквиру декоративне траке на рамену ових здела се веома ретко примењује. Уз кратке урезане линије, на њима се као нов мотив јављају ромбови у негативу (Т. III, 4).

Биконичне дубље зделе са конкавним или цилиндричним вратом, које се по облику приближавају теринама, готово по правилу су орнаментисане и испод обода. Обичним урезивањем се изводи уска цик-цак линија, док се браздастим изводи обична хоризонтална линија. Често је и уска површина раменог појаса орнаментисана уобичајеном траком, мрежасто шрафираном или са цик-цак траком у негативу (Т. I, 5, 6).

Мотиви који се јављају на теринама и дубљим биконичним зделама дужег конкавног врата и оштрог прелаза у доњи конус су такође готово канонизовани. Као готово једини мотив јављају се розете у неколико варијанти:

- урезивањем се изводи мрежасто шрафирани круг (Т. I, 2),
- Furchenstichом само једна или неколико концентричних кружница (Т. II, 7, 11),
- жигосањем се изводи једна или неколико концентричних кружница (Т. II, 10). Ове розете се увек налазе самостално на рамену посуда, док се мање жигосане кружнице увек групишу по три до пет у низу. Само на једном примерку розета је изведена дуборезом (Т. II, 9).

У вучедолском хоризонту регистровано је свега неколико фрагмената амфора заобљеног трбуха и цилиндричног врата. На једном примерку орнаментисање је изведено постављањем мрежасто шрафираних хоризонталних и вертикалних трака, док је на другој украшен само горњи део раменог појаса.⁴ Висећи труглови и уска хоризонтална трака изнад њих изведени су ситним жигосањем (Т. II, 1).

Из оквира стандардне керамичке продукције, односно посуда за свакодневну употребу, издваја се својом појавом неколико фрагмената жртвеника. Ова врста кулних предмета не јавља се често на вучедолским локалитетима, а присутна је већ од преткласичне фазе. Примерци са Бољеваца не потичу из затворене целине, па се о контексту налаза ових жртвеника не може говорити. Нађени су у културном слоју, заједно са фрагментима керамичких посуда. Оба фрагмента припадају жртвеницима типа тзв. консекративних рогова са тањим зидовима, богато орнаментисаних. Декорација, која вероватно покрива целу површину зидова, на оба примерка је изведена урезивањем. На већем фрагменту се у хоризонталним зонама смењују мрежасто шрафирана трака, низови ромбова и вероватно висећи троуглови (Т. I, 1). Орнамент се налази само на једној површини зида, док су код мањег, орнаментисаног на сличан начин, украшене обе површине. Најближу аналогију овим жртвеницима представља примерак са Белегиша, орнаментисан урезивањем у облику угластих косо шрафираних трака.⁵

4 Д. Мркобрад. Нови резултати на истраживању вишеслојног наслеђа у Бољевцима. *Истраживања* 2, Ваљево, 1985, Т. I.

5 С. Димитријевић, 1979, Т. 6. 13.

Својим уједначеним типолошким и стилским карактеристикама керамички материјал вучедолског хоризонта у Бољевцима указује да се ради о једној фази насељавања носилаца вучедолске културе, која се хронолошки може датовати у рану или предкласичну фазу (фазу А) по периодизацији С. Димитријевића.⁶ До сада су налази ове фазе, коју карактерише изузетна блискост керамичких форми и орнаменталних система са керамичким материјалом костолачке културе, познати само са неколико локалитета славонско-сремске области, која се иначе сматра матичним подручјем вучедолске културе.⁷ Керамички материјал са Бољеваца показује све одлике предкласичне вучедолске културе: обиље плићих биконичних здела, чија форма и орнаментика узоре имају у костолачкој култури, дубоке биконичне зделе (терине) једноставно орнаментисане разним врстама розета, и готово занемарљива примена дуборезне технике. Поједини керамички облици ове фазе вучедолске културе, као и орнаментални системи, су у толикој мери блиски костолачким узорима, да је понекад готово немогуће са сигурношћу одредити њихову културну припадност (Т. III, 1,2). Најближе аналогije материјалу са Бољеваца пружио је локалитет Белегиш-Шанчине, који му је и географски врло близак.⁸ Белегиш такође одликују браздасто и обично урезивање као доминантне орнаменталне технике, док се дуборез, карактеристичан за класичну фазу вучедолске културе, ретко примењује. И у избору мотива ова два локалитета показују велике сличности, готово идентичним бројним понављањем мрежасто шрафираних трака или цик-цак линија на рамену здела, односно розетама на рамену терина. Предкласичној фази вучедолске културе вероватно припадају и малобројни вучедолски налази са Добановаца, које такође одликује примена орнаменталних техника и система карактеристичних за костолачку културу.⁹ Остали истраживани локалитети са подручја Срема припадају већ развијеној, односно класичној фази вучедолске културе (Вучедол В-1) по периодизацији С. Димитријевића.¹⁰

УДК: 903.4-033.64(497.11)

6 S. Dimitrijević, Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, *PJZ III*, Sarajevo, 1979, 267-341. Т. XXVII.

7 Иеро, 286; N. Tasić. Neki problemi porckla i razvoja vučedolskog stila u Jugoslaviji, Simpozijum *Neolit i eneolit u Slavoniji*, Vukovar, 1969 (1966), 108-113.

8 S. Dimitrijević, 1979. Т. 4-6.

9 N. Tasić, 1969. 108-113.

10 S. Dimitrijević, 1979. 288-294.

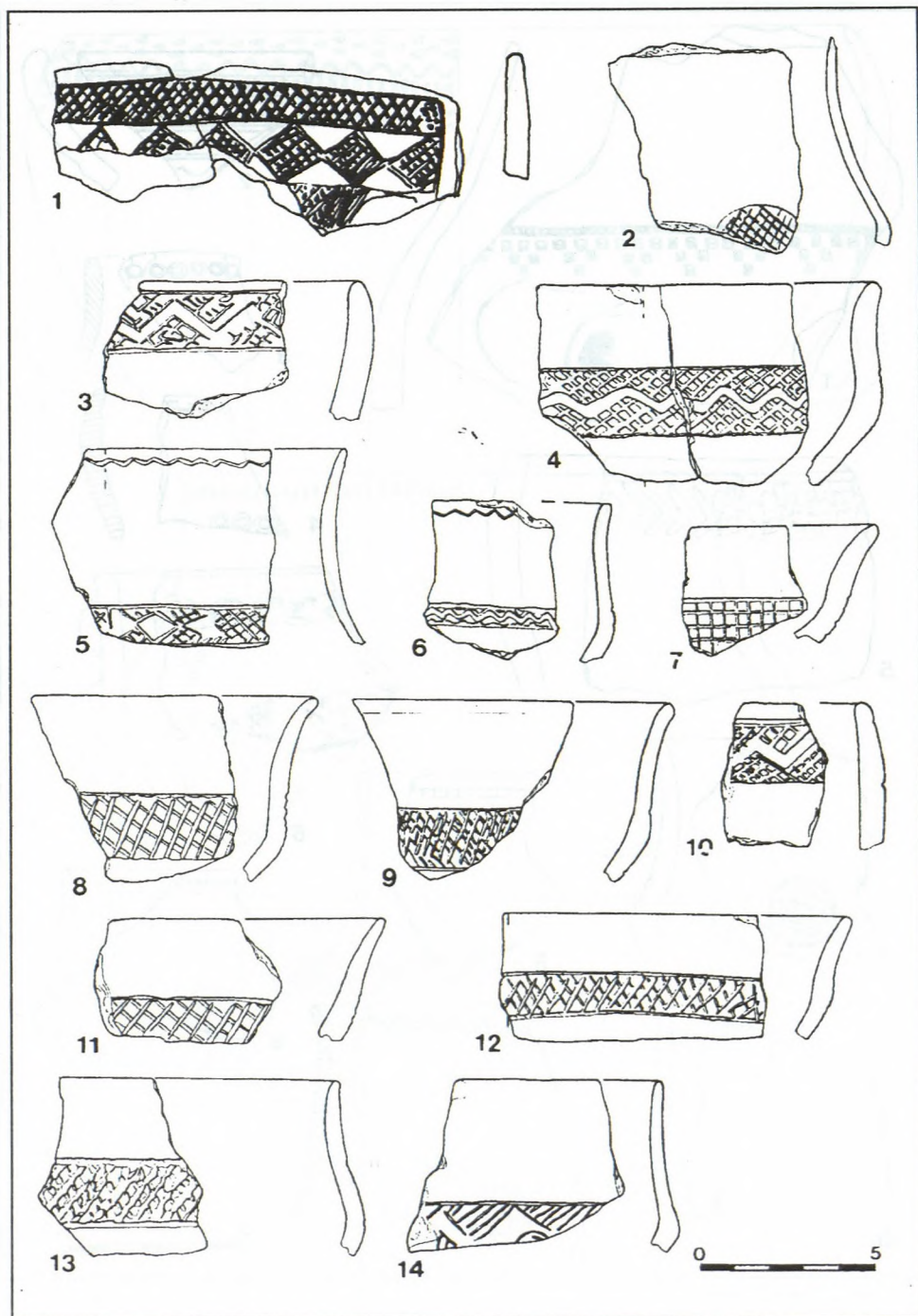
VUČEDOL FINDS FROM SITE SELO, BOLJEVCI

The site Selo is situated on the left bank of the river Sava, in the village Boljevci, near Zemun. An area of about 300 square meters was explored. The culture layer 1,5-1,0 meters thick, contained Neolithic, Eneolithic and medieval deposits. An Eneolithic stratum contained two habitation horizons - Kostolac and Vučedol culture.

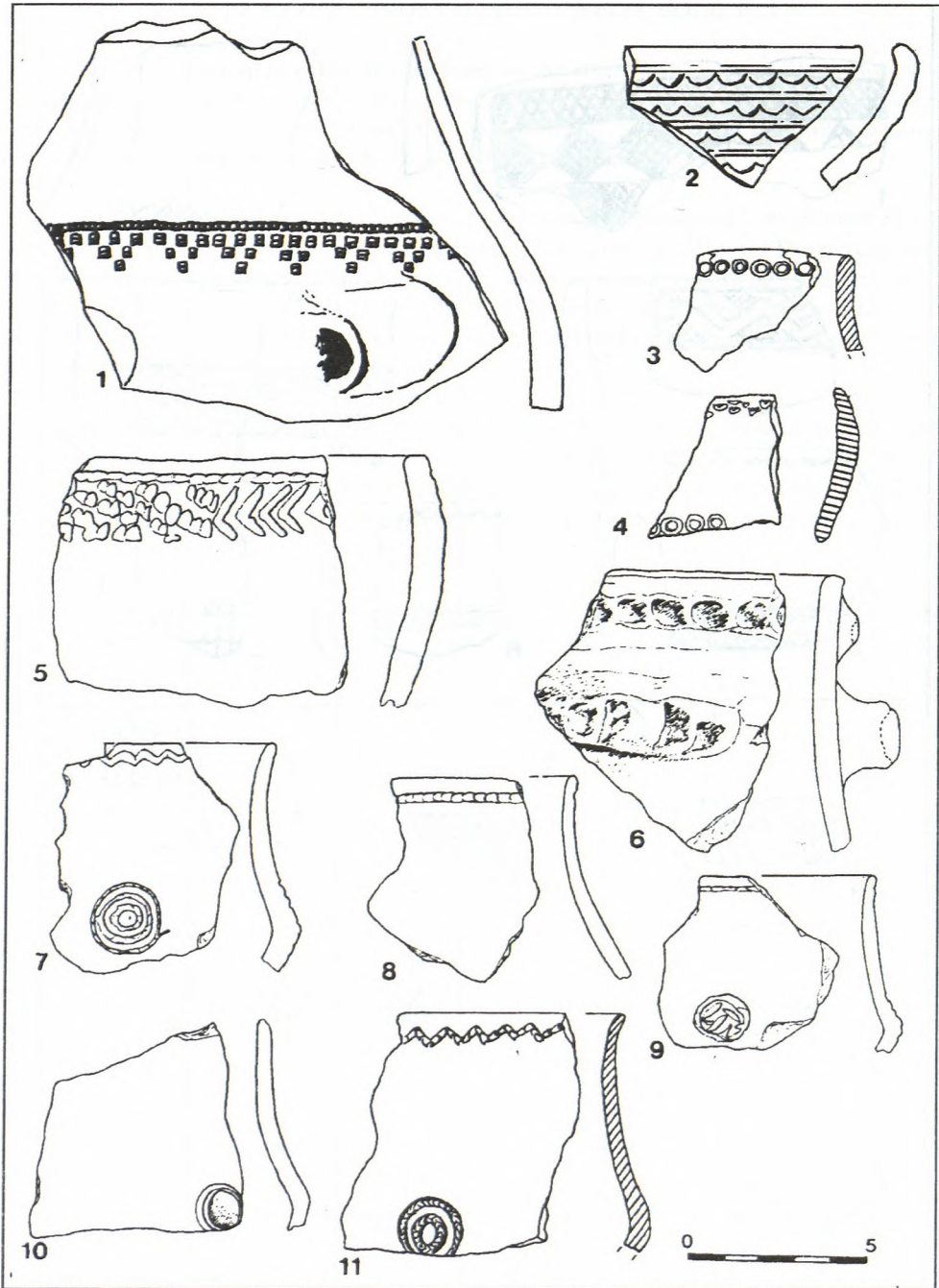
Vučedol habitation horizon contained remains of bad preserved houses built above ground and hearts. This horizon was rich in portable archaeological finds. The pottery was presented by various finds of biconical and conical bowls decorated with incising, furrowing (Furchenstich), and rarely carving. The decoration consists of bands filled with net-shaped incisions or zigzag lines. Deep biconical bowls are usually decorated with incised rosetts. The most of these motives are encrusted.

On the basis of pottery shapes and ornamental systems it might be said that Vučedol horizon belongs to the Early or Preclassical phase (Vučedol A) according to S. Dimitrijević. The fact that the most of the pottery shapes and ornamental techniques appeared already during Kostolac culture confirms the theories that the genesis of Vučedol culture is closely connected with Kostolac culture.

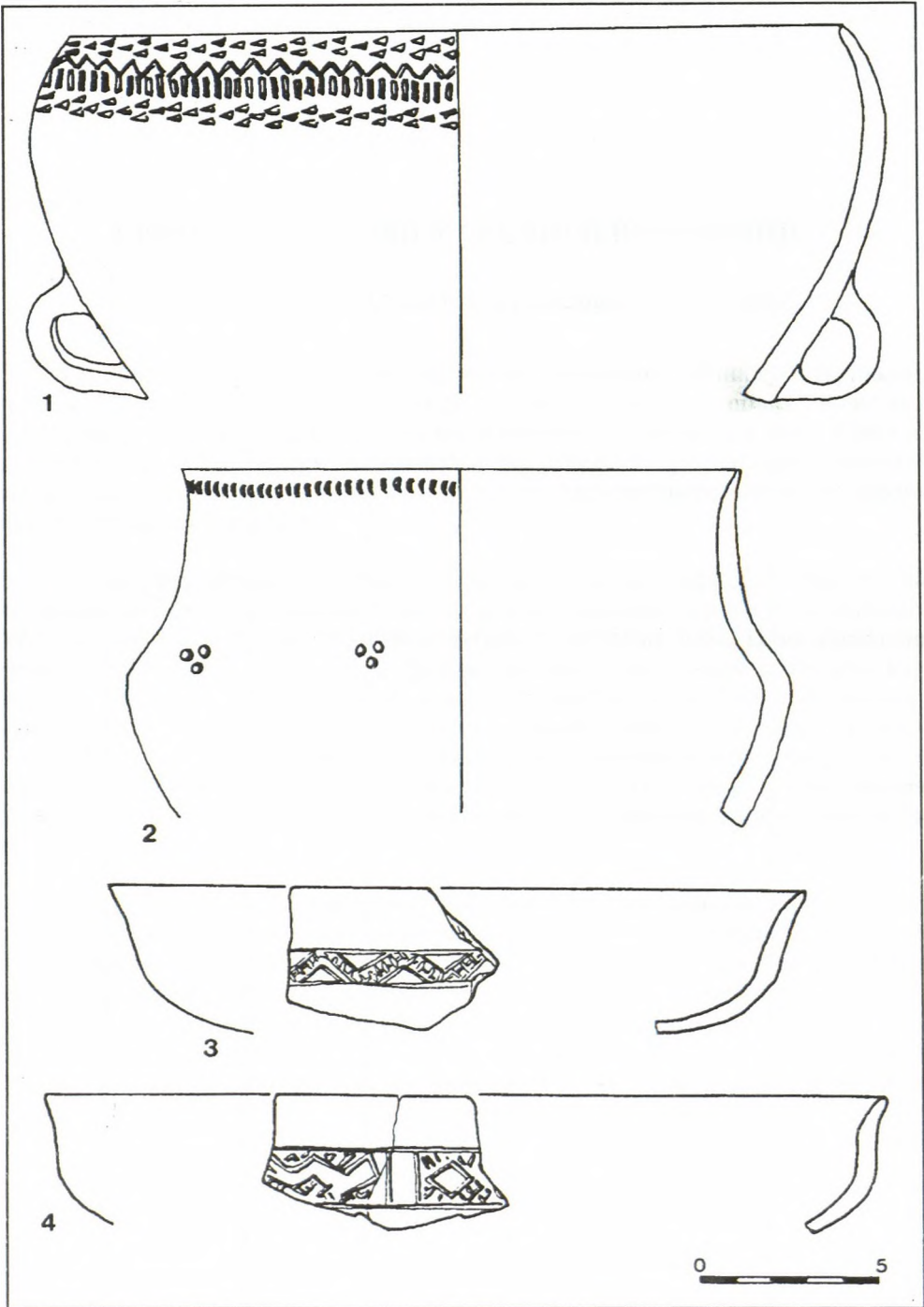
Translated by Mira Ružić

Табла I • Plate I

Табла II • Plate II

Табла III • Plate III